

CENTRO EUROPEO DI STUDI TRACI

Anul XVI. Nr. 152 - 153. Iulie - August 1987

Noi Tracii

00187 - Roma, Foro Traiano 1/A

Tel. (06) 679.77.85

«BYZANTINE THRACE IN OLD AND MODERN AGE»

by Prof.Dr.J.C. DRAGAN (Milan)

1) If by «Byzantine Thrace» is to understand the «Byzantine Imperium from 641 to 1453», we have to detach from it part of this imperial history. But it should be not the real meaning of our general theme in the sense of the Organizing Committee of this qualified First International Symposium.

2) Without excluding this aspect, we presume to be good for a better image and understanding, to start with the geographical and historical meaning of the word in the antiquity, the first founder assigning the original name being still the legender Byzance of the city-state (as per the world-wide historian Alexandre von Randa) Byzance which was much more populated by the people from Megara, expatriated as colonists in search of a new city, depended from the fatherland, later becoming autonomous.

3) But Byzantium was certainly a city-state, a very important one, situated in a strategic position on Bosphorous, dominating the both sides of the Strait, quite better than the Troy position, which controlled the traffic with the Black Sea; control causing its destruction for seven times. Byzantium has had also its «hinterland», especially on the European side, exactly like its location, called Thracie.

4) Thracia and Thracians - according to Herodote - «the most numerous and expanded people of the ancient world after the Indians», existed

long time before the foundation of Byzantium and Megara, also before the Greek-Hellenic amalgamation under this name, of Dorians, Achaei and Pelasgians, in accordance with the information and explanations given by the famous historian Tukidides, at the beginning of his «History of the Peloponnesian War».

5) Two meanings were given to the name of Thrakia in the antiquity:

- the *small Thrakia*, corresponding to the region of South of Danube up to the Dardanelles Straits: name remained from the Thracians, founders of Troy by their Chiefs Dardanus and Tros and completed by Illios, who gave it the second name of Illio;

- the *big Thrakian area* extending its limits also on the North of Danube up to Dnieper on East, up to Pannonia, Moravia, Noricum, Illiricum and Italy, with extension up to Iberia (Tartessos), on the West and Anatolia on the South, as per the Greek historian Constantin Romaios.

6) The big Thracian area corresponds to more than the half of the Roman Imperium, geographically and historically speaking. The whole Haemus Peninsula was involved in it after 146 B.C., when Romans conquered the whole Haemus zone. Each preexisted land and state became Roman Provinces, their local language being substituted by Latin, except Greece and the Eastern part of the Roman Imperium. The strong Greek language based on a strog culture was preserved and extended in the East from the time and by the biggest Macedonian Emperor Alexandre Magnus. Megas Aleksandros.

7) But more related to our theme it is meaning of «Small Thrakia», with flexible frontiers once time also called Odrysia, with a good and nice history. This kingdom prevailed as it was unified, including many cities on the Black Sea, while the Greek city-states became powerful only during the short period of the «war confederation» under the leadership of Athens.

8) Part of Haemus Thrakia belonged to Byzantium Federation. No clear and final frontiers - I mean political ones - were established, owning the culture at civilisation as expression of human life, without limits, in continuous expansion, stimulated by progress and interchanges not only of commercial, but also of religious and of other cultural values. The prestige of Byzantium after Athens was great. The transfer of the Roman Imperium capital in 330 by the Thracian origins Emperor Constantinus in order to defend better the Eastern frontiers, contributed a lot. He became Christian at the end of his life, then he gave in Milan on 313 (preceded by Gallerius edict of tolerance in Salonika) full freedom to the new religion (at the beginning a local Jewish schisma) spreading it up in the ancient world through the Roman Imperium structures, when Paulus and Peter came to Rome, inspite that the first Christian community among no Jewish gentilis or goims, pagans, was established in Antiochia.

9) If Byzantium was important in the old age, as in the period of Darius of Histaspe who was the first, in 514 B.C. to put the biggest boat-bridge over the Bosphorus to cross with 700.000 soldiers, horsemen and servants in order to attack the Scythes from the Danube delta (the only poulation wich oppo-

THE CENTER FOR THRACIAN STUDIES OF THE CULTURAL SOCIETY
AT KOMOTINI. THE ARCHAEOLOGICAL MUSEUM OF KOMOTINI.
THE EPHOREIA OF BYZANTINE ANTIQUITIES FOR EASTERN
MACEDONIA AND THRACE.

FIRST INTERNATIONAL SYMPOSIUM
FOR THRACIAN STUDIES
«BYZANTINE THRACE»
IMAGE AND CHARACTER

PROGRAMME

Komotini, May 28th - 31st 1987

UNDER THE AUSPICES OF THE GREEK MINISTRY OF CULTURE

sed to him 2.500 years from now was the Thracian Getes and Tribals, certainly organised in states), Byzantium acquired much more importance during the allowing Byzantine Empire under the Byzantine Emperors, after the last Roman-Thracian Emperor Fokas and the last Armenian Heraclius, terminating their kingdom in 641. Byzantium, after its new name of Constantinople, was developing a lot of Christian arts, called in a specific way «Byzantine arts», expanded in the whole Orient and prolonged also after the fatidic date of 1453, consequences of wich exist even today. In Romania were conserved parts of these arts of the «Romaioi Empire» as Greek considered, under ecclesial meaning, the «New Rome»; name maintained also until today under the Turkish rule as «Rum Patrikhanesi»: the Oecumenical Christian Orthodox Patriarcat.

10) Under the Ottoman occupation, the whole Haemus Peninsula was divided during many centuries in Ottoman Vilayets and many mosques were constructed everywhere, included in Epyrus, Jannina, Constantinople, the biggest church of Holy Sophia, built by the Thracian Emperor Justinian, even transformed in moslem temple. But, in a part of the last Roman Byzantine Empire, in the Romanians-Vlahos Principalities, continued the Byzantine art tradition, they developed them on their own territory not occupied by the Ottomans, having established a sovereign-vassal treaty. The Romanian Prices considered themselves as natural and legal successors, taking also the imperial signs (as Stefan the Great married Maria of Mangop, daughter of the last Byzantine Emperor sheltered in Crimea). The Prince Stefan the Great, named «Athlete of Christ» by the Pope even being Ortodox, helped the «Christian Brothers» from South of Danube, printed and distributed religious books in all Haemus Peninsula and reconstructed the twenty monasteries of Mount Athos, two third of the Romanian land prosperties, during the time being dedicated with their benefits, to the Holy Mountain up to 1860, when they were nationalised.

Mount Athos, founded by Constantinople Emperor around the year 900 as a «Monacal autonomous Republic»; it became the centre of the Orthodox Christianity, in arts and studies, quite a European treasure.

11) I consider it should be good to remember all these historical events of Thracians Byzantine «past», for a better insertion of all valid data presented here by various specialists, in a long inventory of archaeological findings, of tombs, of skeletons showing also the ancient desesses; Byzantine architectures and arts, in the caves and churches, allowing up to imagine the past way of life, which practically was not so different from our life, with the same deesses like the Byzantine people of Thrace.

Under this light of connections and historical interpretations, we are giving real value to the enthusiastic work of the numerous «specialists», who cannot remain isolated from historians, with multidisciplinary knowledges; so history shall not remain the only «magistra vitae», but also Archaeology and arts studies have to become «magistra historiae».

ADUCEREA IPOTETICĂ A COLONIȘTILOR DIN IMPERIU (II)

de AUREL STOICANU

Continuarea articolului din nr. 149 - aprilie 1987.

f). Cu privire la limba folosită de veteranii coloniști, ca și de ostași în genere, pentru a «romaniza», ea nici nu era latina. Mărturia timpului evocată de Pârvan spune: «de pildă, Mucatra, un *propositus* căruia îi este lăsată în grijă (la *Viminacium*) fabrica de cărămizi și țigle a Legiunii a VII-a Claudia, trebuie să pună pe cărămizi timbrul său în latinește, chiar dacă el mai vorbește încă în limba tracă locală cu camarazii săi sau cu civilii, ale căror nume sunt, chiar la 270 e.n. (deci după 255 de ani) tot trace: *Cutius*, *Cutia*, *Bessio* etc. Și chiar religia rămâne tracă». Pe la începutul secolului al III-lea e.n., *Moesia Superior* (cu capitala *Naisus*. Niș) e încă indigenă de-a binelea (*Dacia*, p. 137). Chiar latina e adaptată foneticii locale: se spune *cusit* în loc de *coxit*, *nun* în loc de *non* etc.

g). Coloniștii «romani» rămași în *Dacia* după anul 271 - eventual nedacizați complet - nu mai aveau nici o șansă să evite asimilarea, lipsiți de sprijinul armatei și al administrației. Că trebuiau să fie dacizați ne-o dovedește paralela cu Romanii din regiuni stăpânite mai mult timp decât *Dacia*: *Bretania* (*Anglia*), *Germaniile de la Rin*, *Panonia*, *Noricum* (*Ungaria*), *Austria* și *Bavaria de Sud*. Acolo elementul roman a pierit, nu s-a putut menține sub barbari, nefiind exterminat, ci copleșit prin număr și asimilat.

h). Crearea de orașe, *pagi*, *vici* este insignifiantă: ele existau înainte de venirea Romanilor (cf. Pârvan, Daicoviciu etc.), dacă este vorba de orașe. *Ptolemeu* enumeră vreo 40.

În ceea ce privește satele, *vici*, *pagi*, foarte puține vor fi putut fi întemeiate de coloniști, deoarece, după cum a subliniat N. Iorga, ei erau împrăștiați și în continuă mișcare. Nefiind țărani decât în număr infim, ca să aibă nevoie de întemeiat așezări noi, ei erau, dimpotrivă, avizați la o viață urbană, care - în calitatea lor de meseriași, negustori, sclavi, oameni ai cultelor - le asigura «debușeul».

Pentru romanizare prea puțin se putea conta pe ele. Lipsa contactul asiduu cu satele (autarhice, după N. Iorga), a căror populație era în număr covârșitor.

Dar care era limba pe care trebuiau să o impună (deși Roma nu urmărirea acest lucru, pe ea interesând-o doar apărarea granițelor Imperiului și exploatarea resurselor provinciilor) coloniștii și armata? Era ea unitară?

Dacă unii ofițeri și administrația vor fi vorbit latina clasică (obligatorie numai pentru cei ce dețineau magistraturi romane, spune Suetoniu, *Claud.*, IV, 4), epurată și magistral construită de gramatici ca un esperanto al lumii romane (Una e a vorbi latinește - vulgara și altceva a vorbi gramatical, zicea Quintilian; iar Cicero afirma: Preceptele vorbirii latine le predă școala), coloniștii, fără cultură și școlarizare, nu puteau vorbi decât o latină vulgară cu caracteristicile dialectale natale.

Ce era latina vulgară? În stadiul actual al cunoștințelor nu se poate preciza în ce măsură se îndepărta de latina clasică, dacă era numai o vorbire populară rudimentară, necizelată, incorectă gramatical sau dacă era o limbă diferită. Ovid Densușianu și alți filologi cred că nu erau limbi diferite. Hugo Schuhardt (*Der Vokalismus des Vulgärlateins*, Leipzig, 1886) spune că prin latina vulgară trebuie să înțelegem «nu o singură limbă, ci un număr de stări de limbi și de dialecte». Potrivit altora, ar fi un ansamblu de tendințe lingvistice, variabile după loc și timp. Teza pare verosimilă, pentru că se știe că Latini n-au fost autohtoni în Italia, ci au venit peste o populație indoeuropeană și ne-indoeuropeană băștinașă, influențându-se lingvistic reciproc.

Să admitem opinia lui O. Densușianu (vezi și opinia lui Al. Rosetti, după care exista o identitate între cele două limbi), deși eu aș crede că erau diferite, vulgara fiind limba mamă. Quintilian zice că în însăși perioada de glorie a Imperiului mulțimea vorbea barbar: «Cu gloata, cei neinstruiți, vorbeau barbar și adesea întreg teatrul și toată mulțimea din circ scoteau strigăte într-o limbă barbară» (*Institutiones oratoriae*). Amintesc și părerea marelui cărturar Petru Maior, în savuroasa lui exprimare:

«Nu limba lătinească cea proastă (vulgara) s-a făcut din limba lătinească cea corectă, ci ceasta din ceaia. De aceea măcar că ne-am deprins a zice că limba românească e fiica limbii lătinești, adică ceii corecte, totuși, de vom vrea a grăi oblu, limba românească e mama celei lătinești. Nice să nu te scândălisească aceaia, că limba românească e spinoasă și apusă (decăzută) pe lângă cea lătinească. Că nu au din spini se naște rujă prea frumoasă?» (*Istoria pentru începutul Românilor în Dacia*, p. 57).

«Limba română nu e fiica, ci continuarea limbii latine vorbite odinioară în cele mai multe părți ale Imperiului Roman de Răsărit», spunea savantul filolog Sextil Pușcariu (*Etudes de linguistique roumaine*, Cluj, 1937). Această latină era, cred eu, geto-daca, cel puțin în teritoriile dace.

Dau, în sfârșit, concluzia savantului modern Pierre Grimal, care subliniază că «în graiul rusticului Latiu se amestecaseră elemente de origini diverse, italice, etrusce, poate și altele»; «limba scrisă, cea literară, a autorilor deveniți pentru noi clasici, nu este identică celei vorbite zilnic de Romani; regulile și estetica latinei literare rezultă dintr-o selecție conștientă, dintr-un efort voluntar».

Era ea unitară, omogenă? Unitatea vulgarei nu e admisibilă în nici una din ipoteze.

În ipoteza că ar fi fost limbă aparte, vorbită de populații autohtone dinaintea Romanilor (Liguri, Sicani etc.), prin definiție ea nu putea fi

unitară, cel puțin în ce privește pe coloniști, întrucât unii dintre ei veneau tocmai din vest (Africa etc.), unde greu s-ar fi putut asigura unitatea limbilor italice, iar Grecii, care erau majoritari, dominând între coloniști, vorbeau greaca.

În ipoteza că n-ar fi fost o limbă aparte, vulgara tot n-ar fi putut avea unitatea clasice, deoarece coloniștii proveneau din toate părțile Imperiului, din 21-25 de provincii, cu diferențe locale de grai (cf. F.G. Mohl, *Introduction à la chronologie du latin vulgaire*, Paris, 1899). În Italia însăși domnea neunitatea, chiar și în vecinătatea Romei, la Sabini, Osci, Volsci etc. Appian se plânge că populația Italiei, ca și limba, e «amestecată din cauza străinilor». Cu atât mai mult trebuia să lipsească unitatea, omogenitatea în provinciile îndepărtate, locuite de populații diversificate.

Că latina devenise «amestecată» în însăși capitala Imperiului ne-o explică și împrejurarea că Roma, «regina mărilor» (cum fusese mai înainte Atena), era expusă influențelor prin însuși faptul că intra în legături cu fel de fel de populații și graiuri, de la care împrumuta firesc o mulțime de vocabule... Același caracter compozit îl avea și poporul roman ca etnie, așa că însăși ideea de «romanitate» trebuie modificată, afirmă Pierre Grimal.

Că aceste diferențe de limbă - din Roma, Italia și din afara lor - erau o realitate o putem deduce și din împrejurarea că împăratul Septimiu Sever era criticat pentru accentul său african, iar împăratul Adrian pentru accentul lui hispanic. Ca să poată fi ironizat un împărat în senat, însemnează că diferența accentului, «cel mai esențial și mai distinctiv element dintr-o limbă», și a graiului local era așa de mare față de latina clasică încât nici vârfurile sociale, obligate să cunoască la perfecție această limbă, nu se puteau libera de vorbirea de acasă. Ne putem închipui atunci cât de diferent vorbea «prostimea». Iar deosebirile acestea le aduceau, bineînțeles, cu ei în Dacia, ca să se întâlnească acolo cu haosul altor diferențe, din toate colțurile lumii de atunci.

Dar că aceste diferențe existau ne-o mai arată constatarea lui O. Densușianu că influența limbii grecești asupra latinei a fost mai accentuată în țările dunărene decât în alte părți, cu excepția Siciliei, în care avem cuvinte grecești din epoca latină, neîntâlnite în alte limbi neolatine.

Diferențele mai proveneau și din decalajul de vechime a romanizării patriilor coloniștilor, iar vulgara evolua mereu, ca orice limbă vie. Prin urmare, coloniștii vorbeau graiuri deosebite și din cauză că diferența de două-trei veacuri și-a pus amprenta asupra lor înșiși - la cei care o deprisaseră.

Față de argumentele menționate mai sus, nu poate fi susținută afirmația conform căreia: «populațiile care emigrează nu aduc cu ele idiomurile locale, ci limba comună regiunii respective, deci limba centrelor provinciale. Franceza introdusă de Francezi în Canada e întemeiată pe limba literară a secolelor XVI și XVII» (Mohl, *Introduction...cit.*, p. 146). Situațiile nu sunt comparabile. Franceza pe care acesta o atribuie coloniștilor era unitară, chiar foarte cizelată de mari autori clasici, în timp ce idiomurile coloniștilor noștri, nu.

Cum se vor fi înțeles între ei oamenii aceștia? Odată veniți, ei trebuiau neapărat să se înțeleagă și cu populația locală și cu ceilalți coloniști și cu administrația. Soluția trebuie să se fi ivit în spiritul anecdotei povestite de un filolog: în 1917, în Franța ocupată lucrau alături un soldat din nord cu un bavarez. Bavarezul îi cere celui alt Neamț să-i dea securea. Neputându-se face înțeles, îi strigă infuriat: *Toutesvite retuhr!* Celălalt, care prinsese și el ceva din limba băștinașilor, îi răspunde: *Wui, wui, compris...* Și erau din aceiași neam.

Soluția era deci într-un limbaj comun. Nu era oare indicat tocmai acela al Dacilor, localnici și majoritari? Necesitatea unei limbi unificatoare o găsim exprimată și la Gamilschegg, care face o comparație cu situația de mai târziu, când, în secolul XII, în ținutul Alba Iulia trăiau Unguri (Arieș), Slavi (Bălgrad), Pecenegi (Târnava Mică), Cumani (Idem) și Români (Apuseni), dar limba prin care comunicau aceste diverse nații era româna. Ea prezenta avantajul - zice autorul citat - că era mai ușor de înțeles și învățat decât alte limbi concurente. Situația era la fel și în alte ținuturi din Valahia.

Prin urmare, coloniștii, atât de pestriți, erau obligați să învețe limba autohtonilor, de care aveau atâta nevoie la încropirea unei gospodării. Nu puteau cere în idiomul african sau în cel sirian, ci în acela al Geților băștinași, să li se dea căciulă pentru băiat sau prunc, lemn de brad sau gorun pentru bordei, struguri pentru copil (toate cuvinte dace sigure), ori să roage baciul să le împrumute murgul, eventual cârlanul ori mânzul, ca să facă un gard la mal, un cârlig de acățat, o custură etc (tot sigure), ori alte obiecte cu nume de rezonanță latină, dar în fapt tot dace și rămase apoi în română din dacă, nu de la coloniștii «romani». Unele cuvinte uzuale moștenite de noi nici nu existau în latina clasică: *sappa, galeta, zinzarius* etc., dar trebuie să fi existat în getă ori într-o impropriu numită protolatină ori pelasgă a autohtonilor, de vreme ce și azi le avem. Cel puțin la țară, aceasta era situația. Și se știe că tocmai satele și țăranii formau grosul populației.

Trebuie semnalate și cele 120 cuvinte «latine» (Sextil Pușcariu 6%) existente numai în română, nu și în limbile neolatine.

Dăinuirea limbajului local e admisă de unii adepți ai dispariției limbii dace: «el continuă alături de cel oficial» (A. Rosetti, I.I.Russu).

Coloniștii nu și-au putut deci impune limba - sau limbile - lor localnicilor, ci invers. De aceea conchidea N. Iorga că «masa bizară de coloniști nu putea forma nația română, de o formație așa de solidă, nici să-i dea limba». Iar ceea ce stabilea istoricul Camille Jullien despre Galia se potrivește și Daciei: «*Les immigrants n'ont pas imposé leur tempérament aux indigènes, ils se sont assimilés aux influences du nombre, du voisinage, des alliances du ciel et de la terre*» (Citat de N. Iorga, *Histoire des Roumains*, p. 303). Despre astfel de oaspeți de mai târziu Eminescu scrie: «Cum veniră, se făcură toți o apă și-un pământ».

Că limba geto-dacă putea lupta nu numai cu graiurile coloniștilor, ci chiar cu greaca, în coloniile grecești de la Pontul Euxin, ne-o arată Ovidiu (*Tristia*, IV, 1): «Grecii împrumutau limba celor cu care duc viața în comun

(Geții)... Abia se mai păstrează o amintire a limbii elene și ea însăși a devenit getă, prin sunetul barbar care o pătrunde» (...Haec quoque jam getico barbara facta sono). «Pretutindeni răsună cuvântul getic temut. Îmi pare adesea că eu însumi mi-am uitat latineasca». Chiar în limba sa s-au strecurat cuvinte barbare. Puterea de asimilare a Geților apare pregnant și din exclamația lui Ovidiu: «Dacă cineva ar fi silit pe Homer să trăiască în țara asta, vă asigur că și el ar fi devenit get» (*Pontice*, IV, 2). Marx va admira mai târziu «marea putere de asimilare a țaranului român» (*Însemnări despre Români*, manuscrise inedite, București, 1964, pp. 132-134).

În rezumat, se poate afirma că limba comună a coloniștilor și a populației băștinașe a fost geto-daca. Departate de a romaniza pe autohtoni, coloniștii au fost cei asimilați, dacizați. Limba dacă a reușit să realizeze acest tur de forță, întrucât avea toți termenii necesari conviețuirii și activităților celor mai diverse, avea calități care o făceau capabilă să rivalizeze chiar cu greaca, era omogenă, era limba populației majoritare în care s-au contopit coloniștii, era limba populației statornice, stabile, era limba unui popor cu mare putere de asimilare. După N. Iorga, limba autohtonă trebuia să predomine, pentru că altfel s-ar fi născut un jargon, ca în Malta sau în porturile principale orientale. În plus, romanizarea nu putea reuși, nefiind o colonizare adevărată, completă, nici măcar o pseudo-colonizare, ci doar o ocupație de caracter numai militar (cf. N. Iorga), la care se poate adăuga că «aici agenții romanizării au lucrat cel mai târziu și cel mai scurt timp» (A. Philippide, *Originea Românilor*, II, p. 745).

Pentru cei contrariați că nu afirm latinitatea limbii române, menționez că față de imposibilitatea dispariției geto-dacei și a înlocuirii ei, susțin că limba noastră e totuși latină, dar nu în sensul că ar fi adus-o proaspeții și pasagerii ocupanți alogloți, alogeni, ci în înțelesul că era de la origini latină, chiar protolatină ori prelatină, limba pe care Italiciei și-au însușit-o aici, înainte de a pleca în peninsula. Latinitatea limbii noastre e funciară, nu derivată; e originară, nu împrumutată. Am avut-o dintotdeauna.

În legătură cu latinizarea, să nu uităm constatarea obiectivă a marelui istoric Gibbon în *The History of the Fall and Decline of the Roman Empire* (vol. I, Chicago, 1952): Vestul accepta romanizarea prin latină, Estul Imperiului o refuza (chiar un funcționar e pedepsit de Claudiu pentru necunoașterea latinei. cf. Suetoniu, *In Claud.*, C,16); o refuzau Grecii, Egiptenii, Sirienii, Punicii etc. La fel Dacii, adaug eu. De altfel până la 106 nici nu ne-am aflat în sfera lor de influență, ci, mai curând, dacă a fost cazul, în aceea a Grecilor și, mai puțin, a Celților.

La bilingvismul ocupanților cred că filologii noștri nu se gândesc deloc. Îl exclud pur și simplu, afirmând că cuceritorii au adus limba lor, înlocuind pe a autohtonilor, deci neînvățând-o. Putea să fie normal pentru o scurtă perioadă, dar se putea face abstracție de grosul populației cu care trebuiau să conviețuiască?

Cu privire la bilingvismul localnicilor, am văzut că nici nou sosiții nu

cunoșteau latina pe care ar fi trebuit s-o învețe de la ei localnicii. Să fi fost subțirea pătură de funcționari și proprietari romani în stare să latinizeze limba unui popor întreg sau s-o înlocuiască? Nu-mi vine a crede.

Să admitem totuși, prin absurd, că au reușit.

A existat deci bilingvism, dar numai pentru o scurtă perioadă. Aceasta ar putea fi cea dintre 106-271. În acest răstimp, deci, Dacii ar fi vorbit geto-daca și latina, ultima necesară în raporturile cu ocupanții, căci acasă glăsuiau în limba proprie.

Ce s-a întâmplat la 271? Retrasă armata și administrația, Dacii nu mai aveau nevoie de a doua limbă, nemaisuștinând raporturi cu ocupanții. Așadar, latina trebuia să dispară prin atrofiere.

Care limbă urma să dăinuie atunci? Numai geto-daca. Și a rămas. Și n-a dispărut, pentru că limbile nu dispar, ci trăiesc neapărat, atâta timp cât trăiesc populațiile care le vorbesc. A rămas cum au rămas scoțiana, galeza, manxa, bretona, sorba, venda, frizona, sarda, corsicana, irlandeza, finlandeza etc.

La sfârșit, se pune problema colonizării Daciei. Păreră la care rămân este că n-a existat o colonizare reală. Moda colonizărilor ia sfârșit după August (cf. Pierre Grimal).

Dacă am dezbătut-o a fost pentru a avea conștiința împăcată, am examinat-o ca pe o ipoteză posibilă. Am vrut să arăt că desnaționalizarea Daciei nu putea fi făcută nici printr-o colonizare. Citez din nou pe Iorga: «Masa bizară de coloni nu putea să formeze națiunea română, nici ș-a-i dea limba».

Dacă după August nu s-au mai făcut colonizări, s-a acordat totuși titlul de colonie, dar numai cu titlu onorific.

MILENIUL IMPERIAL AL DACIEI

operă în limba română de Iosif Constantin Drăgan
(Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986, 285 pagini)

poate fi comandată la:

EDITRICE NAGARD
20122 Milano - Via Larga 11,

trimitând un cec bancar de 10 dolari USA
sau contravaloarea în altă valută
în care sunt incluse cheltuielile de expediție.

VORONEȚ

CANOANE CARE NU SUNT OBLIGATORII

de SILVIU DRAGOMIR

Pictura Voronețului este o îmbinare de tradiții seculare cu dese și numeose implantări din actualitatea imediată, ansamblul pictural constituindu-se într-o permanentă pendulare între simbol și realitate. Ni se relevă astfel două viziuni diferite - o parte pur canonică legată de tradiția bizantină, iar cealaltă (exceptând structura iconografică a scenelor, rămasă canonică) ca rezultat al interpretărilor din realitatea moldoveană contemporană «momentului Voroneț».

Tradiția bizantină se remarcă, în afară de stil și tratare, prin aceea că pictura murală se prezintă ca un ansamblu unitar, iar concepția generală a registrelor este ordonată și rezervată reprezentărilor legate de ideea ascensiunii spirituale de la concret la abstract, a înălțării (1).

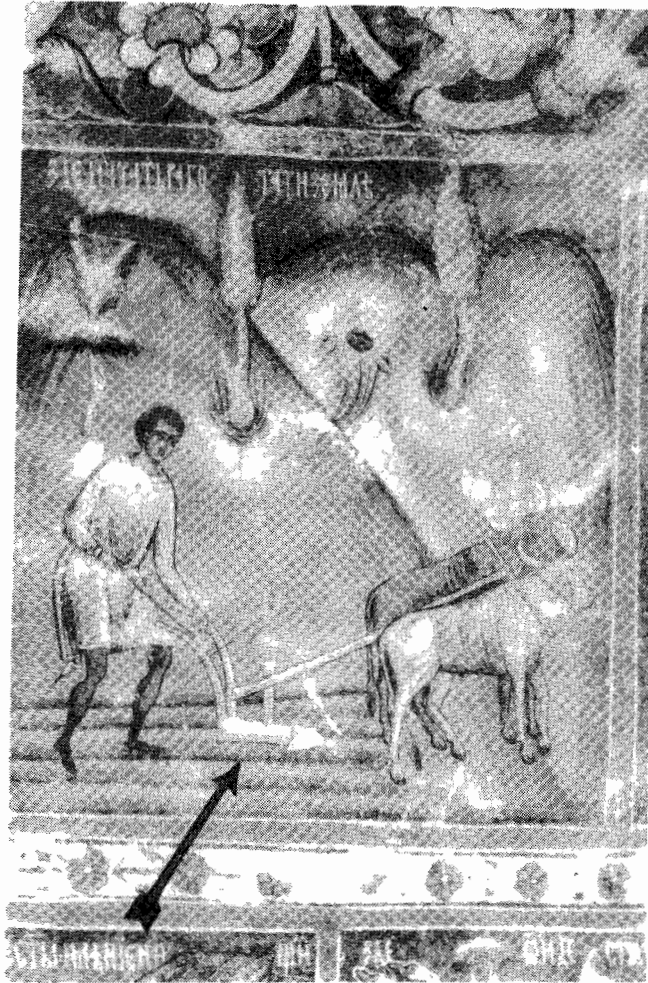
Mănăstirea Voroneț - încadrare în zonă

Interpretările cu localizări ce se constituie într-un depozitar comandat sunt abordate în special în pictura exterioară, care este de tip *ante legem*, adică din lumea păgână. Este surprinzător să constatăm că sistemul de a permite o mai mare libertate artistului în tratarea părților exterioare îl aflăm încă din epoca romanică, el dăinuind de peste o mie de ani și, poate, vine mai din adânc, atunci când în exterior erau așezate statui din epoca *ante gratiam*. Aici au fost abordate și temele cu caracter istoric ce au lăsat libertatea de a ieși din canoanele bisericești și de a răspunde scopului propus - acela de memorizator.

Prima întrebare ce ne-o punem cu privire la tratarea picturii murale voronețiene este tocmai aceea care se referă la problema libertății artistului de a ieși din canoanele bisericești, precum și limitele acestei licențe. Nu doar din simple incursiuni în cotidian, cum ar fi, de exemplu, reprezentarea unui pescar cu undița pe malul unei ape curgătoare, ca la catedrala răreșeană de la Roman, ci o flagrantă încălcare a canoanelor (2), cum este cazul cu sacralizarea sihastrului Daniil, legendarul duhovnic al lui Ștefan cel Mare, prin acordarea însemnelor la care avea dreptul doar sfinții recunoscuți de către Biserică (3). Dar șirul de țărani-ostași ce asigurau forța și prestigiul statului moldovean, redat drept soborul Sfinților apostoli? Dar spiritul pitoresc al povestirilor populare introdus în ilustrarea vieții Sfântului Ioan cel Nou? Dar numeroasele figuri curat țărănești redat în reprezentările sinaxarului? Dar prezentarea plugului sătenilor moldoveni cu care ară Adam? dar preluările

Voroneț. La judecata de apoi îngerii sună din buciume, nu din trâmbițe

Voroneț. Adam arând cu un plug specific moldovenesc

din folclorul românesc ale scenelor «Zăpăsul lui Adam» și «Vămile văzduhului», precum și ambianța liniștită, simplă, în care sunt realizate diferite episoade biblice care evocă mai mult viața satului moldovenesc, cu realitățile și credințele sale? Sunt atât de multe aceste localizări încât simpla enumerare a lor ar apare drept pedanterie și nu ar lămuri cu nimic mai mult problema ridicată (4).

Desigur că la aceste întrebări nu există decât un singur răspuns. Pictorul avea o «dezlegare» oficială de la canoane, admițându-se în mod progra-

mat ca pictura monumentului să reprezinte incursiuni în realitatea vremii, pentru ca astfel să ajungă generațiilor urmașe o frescă a epocii celor care l-au făcut și împodobit. Un argument în plus mai este și acela că, spre deosebire de celelalte monumente medievale din zonă ce aveau prevăzută camera mormintelor, biserica mănăstirii Voroneț a fost de la început consacrată numai ca locaș memorial.

ÎNȚELEPȚII SPAȚIULUI TRACIC

Faptul că Voronețul a fost conceput ca un monument memorial ne obligă să-l considerăm ca atare, adică drept mărturie a epocii. În consecință trebuie să dăm o deosebită atenție posibilităților încercări ale strămoșilor noștri de a transmite, prin el, anumite comunicări peste secole.

Mediul cultural din Moldova secolului XVI, despre care știm încă destul de puțin (5), lasă să se întrevadă posibilitatea înfloririi și culminării unor teme de tradiție multiseculară cum sunt reprezentările de înțelepți antici, asociați întotdeauna «Arborelui lui Iesei». Originea acestei teme este obscură, dar nu putem să nu semnalăm că cele mai abundente reprezentări de înțelepți se întâlnesc aici, în Moldova (6) și, poate, nu întâmplător, deoarece Tracii și apoi Protoromânii aveau conștiința apartenenței la civilizația universală. Înțelepții antici aparțineau deci aceluiași spațiu tracic. Ei nu erau nici importați prin intermediul Occidentului (7) și nici nu pot fi atribuiți unei încercări de laicizare a Bisericii Ortodoxe. Ambele ipoteze sunt false. Prima este lansată datorită neaprofundării influențelor ce au dus la pictarea acestei teme pe catedrala din Chartres (a. 1150), iar a doua este pur fantezistă, fără o bază oarecare.

La Voroneț sunt pictați 12 înțelepți (8), redați în întregime și dispuși în succesiune verticală de ambele părți ale «Arborelui lui Iesei». Ei sunt concepuți naiv, așa cum și i-a închipuit pictorul. Îmbrăcămintea o imită pe cea regală sau princiară a timpurilor biblice. Fiecare personaj este însemnat fie «elin» (grec), fie «țar» (împărat) și nici unul nu poartă nimb. Din cele 12 personaje au fost identificate doar șase: Aristotel, Pitagora (Elin Pivogor), Socrate (Elin Sokrate), Sofocle (Elin Zmovagl), Euripide (Elin Thgilid) și Sibila (Tzaritza Sivila). Denumirile se presupun deformate fie datorită transmițerilor orale, fie din cauza neînțelegerilor lingvistice sau a greșelilor de paleografie. Am înclina însă pentru ipoteza denumirilor criptice care ar atesta vechimea acestor teme la noi (mileneră? multimileneră?) prin intermediul transmițerii orale - miniaturale - frescă.

Prezența acestor înțelepți antici, neprescriși de *Erminie* (9), trebuie să o înțelegem ca o recunoaștere «pro memoria» a culmilor atinse în spațiul tracic de spiritul uman. Aceștia sunt părinții spirituali ai strămoșilor noștri, care considerau că pot fi puși alături de părinții Bisericii și nu întâmplător sunt asociați cu arborele lui Iesei.

Faptul cel mai surprinzător apare includerea, printre înțelepții înfățișați la Voroneț, a Sibilei (Cybele) ca o recunoaștere a uneia dintre cele mai preg-

nante zeități din panteonul trac. Cybela și Uranus fac parte din prima generație de zei, urmând imediat după Haos. Numele Sibilei, atât după formă cât și după sens, este identic cu termenul de Cybele dat de către Greci mamei zeilor. Se pare că era utilizat și de către Traci, la care căpătase sensul de «profetă». Pentru vechii locuitori ai ținuturilor carpato-dunărene ea reprezenta zeița primordială, mama zeilor, zeița cea bună, protectoare a agriculturii și animalelor. Ea era reprezentată stând pe un tron de aur susținut de unul sau doi lei și purta pe cap o coroană. De aici și reprezentarea de la Voroneț, în care ea poartă coroană și titlatura *Împărăteasa Sibila*. Pentru că și pe aceste meleaguri, în umbra pădurilor, sub oblăduirea stâncilor, sau în chilii săpate direct în munte, slujitorii Sibilei, ai Mamei Mari, practicau arta divinației și îngrijirile medicale. Și poate avem răspunsul asupra motivelor care au făcut ca pe un monument pur creștin să fie reprezentată una din cele mai importante zeități păgâne.

Coloana înțelepților antici trebuie deci privită ca o încercare de selecție și de comunicare către urmași a celor care au condus umanitatea pe trepte înalte, pline de viață spirituală. Nu poate fi vorba de o simplă preluare de personalități alese la voia întâmplării (10). Cu toții aparțineau spațiului tracic, fiind considerați autohtoni, fie că erau din Atena, Samos, Stagira sau Roșia de pe Criș.

Toponimia noastră este plină de denumiri ca *Vârful Sibilei* și *Valea Sibila* (Căliman), *Țibleșul Mare*, *Țibleșul Mic*, *Jiblea (= Siblea)* din Cozia, *Sibiciu*, sat și pârâu în zona altarului rupestru de la Aluniș, precum și multe altele care nu pot fi denumiri de import. Chiar anticii numeau pe marea preoteasă Sybilla drept Erithrea (Roșia) și spuneau că ea slujise la Delphi, în renumitul tempu întemeiat acolo, printre stânci, de păstorii hiperboreeni veniți din nordul Istrului de Jos (cf. Pausania). Sunt dovezi, ca cele de la Voroneț, care arată că pentru a ne lămuri asupra panteonului strămoșilor noștri nu trebuie neapărat să privim în curțile vecinilor.

NOTE

1. Sensul înălțării spirituale era redat prin pictarea imediat după brâul temeliei a călugărilor, martirilor, apoi a sfinților militari, mai sus a apostolilor, evangheliștilor, pentru ca în registrele superioare să apară întruparea, apoi îngeri purtând simbolurile lui Hristos și deasupra, până sub streșini, serafimii.

2. În privința respectării canoanelor bisericești, Sinodul ecumenic de la Niceea din anul 787 prevedea în mod clar: «Este de datoria pictorilor să execute ceea ce părinții comandă și prescriu».

3. Eremitul Daniil, «întemeietorul comunității soborului călugăresc de la Voroneț», este pictat la intrare cu aureolă de sfânt în jurul capului, cu toiag de egumen în mâna stângă și cu un sul în mâna dreaptă. Această tratare este bizară, pentru că mitropolitul Grigore, amintit și în pisania de pe piatra de deasupra ușii ca binefăcător, este portretizat, iar pe de altă parte Daniil este disputat și de mănăstirea Putna, în timp ce la Voroneț cercetările arheologice arată că așezarea monastică este cu mult mai veche decât momentul în care se poate

semnala aici prezența unui sihastru Daniil, contemporan cu Ștefan cel Mare. Ne întrebăm dacă nu cumva și la Voroneț este posibil să avem de a face cu un mai vechi centru religios, din acelea despre care Nicolae Densușianu scria în *Dacia Preistorică*, că au ființat de pe vremea Tracilor și s-au perpetuat, cu transformările de rigoare, până în creștinism. (v. Cozia, Polovraci, Corbi, Neamț etc.). În acest caz, legenda sihastrului Daniil, primul organizator al eremiților din aceste părți ale Bucovinei, ar rămâne valabilă, dar s-ar referi, prin suprapunere, la un alt personaj mai vechi cu sute și sute de ani decât Daniil sfântul lui Ștefan cel Mare, localizabil mai veridic la Putna. În acest caz, am fi în fața unui portret - hieratizat - al unui conducător spiritual de sorginte tracă. Este o soluție fantezistă? Poate, dar este singura plauzibilă în acest caz, în care două personaje contemporane, pictate alături, sunt tratate total diferit - unul cu portret real, iar celălalt hieratizat - de către pictorul care, se pare, și-a cunoscut modelele.

4. Ar mai fi de amintit scenele biblice privitoare la «Judecata de apoi», «Varlaam și Ioasaf», neprevăzute în erminiile după care se călăuzeau pictorii, precum și compozițiile «Arborele lui Iesei», «Filosofii antici», ambele teme rămase obscure ca origine.

5. Pentru a nu fi acuzați de protocronism, amintim că savantul polonez Wladyslaw Podlacha - în lucrarea *Pictura murală în Bucovina*, Lwow, 1912, - face notabila observație că înflorirea meșteșugurilor și artelor în timpul lui Ștefan cel Mare și mai departe în cursul secolului al XVI-lea nu s-ar putea explica fără antecedente corespunzătoare... Faptul că el nu face această afirmație din pură curtoazie este susținut de buna cunoaștere în acea vreme a *Sintagmei* lui Matei Vlastaris și a *Cronicilor* lui Ghiorghios Amartolos și Constantin Manasses. Amintim că la Dobrovăț (a. 1529) erau prezentate iconografic, profund original, cele trei capitole ale lumii Orientului ortodox (v. Vasile Drăguț, *Prefață* la traducerea în limba română a lucrării citate mai sus).

6. Această concluzie a fost avansată, încă din anul 1928, de Vasile Grecu: «Darstellungen altheidnischer Denker und Schriftsteller in der Kirchen - malerei des Morgenlandes», Académie Roumaine, 1928.

7. Cercetătorii obiectivi au considerat întotdeauna prezența înțelepților ca evoluând din tradiția locală. Astfel, Anca Vasiliu afirmă că «Filosofia antică a pătruns de timpuriu în viața spirituală a Răsăritului, fără să fie nevoie de mijlocirea scolasticii occidentale, a cărei prezență în Moldova secolului XVI nu este atestată de altfel de nici-o mărturie istorică».

8. Noi bănuim că printre ceilalți șase înțelepți antici, rămași neidentificați, trebuie să fi fost desigur și grecul Homer, regăsit la Moldovița sub denumirea de *Uimir - Omir - Omer - Homer*, precum și alții, fie dintre cei redați în *Erminia* lui Dionisie din Furna - între care Balaam, Apollonius, Philon, Thules -, fie de sorginte locală.

9. Ne referim la Pitagora, Socrate și Euripide, identificați.

10. Din comoditate, mulți cercetători fac filiațiuni forțate fie cu Franța (Saint Denis, Chartres), fie cu Muntele Athos.

Originea numelui Siret

de ILIE DAN
de la Universitatea din Iași

Ca și în cazul altor toponime din limba română, numele de loc *Siret* se referă la o apă, o localitate și o unitate administrativă (pentru epoca mai veche), amintindu-ne de exemple ca *Suceava*, *Bârlad*, *Bistrița*, *Tecuci*, *Mureș*, *Prahova*, *Teleajen* (1).

Cei care au studiat numele de locuri (și nu numai din limba română) și-au pus în mod îndreptățit întrebarea: cui a fost atribuit mai întâi un nume -apei, localității sau ținutului? Uneori, numele unei ape mai mari a fost dat -și în română și în multe alte imbi - însăși provinciei istorice respective, ca în cazurile *Moldova* și *Oltenia*.

În principiu, specialiștii au admis, în logica lucrurilor, că apele curgătoare au fost cele dintâi (încă din epoca preindoeuropeană) care au primit un nume, *hidronim*, prin care erau determinate și individualizate în raport cu alte elemente din aceeași clasă, întrucât un toponim numește individul și nu specia (2). Sunt rare cazurile când apa a preluat numele unui munte sau al unei localități. În timp are loc un proces de golire semantică și de abstractizare, care are ca rezultat toponimizarea apelativelor, prin trecerea numelor comune în cele proprii (3).

Cel puțin într-o fază inițială lucrurile s-au petrecut astfel în toate limbile indoeuropene, în sensul că realitățile geografice înconjurătoare au fost numite în funcție de anumite însușiri (formă, culoare, dimensiuni, anumite caracteristici importante), pornindu-se, de obicei, de la un nume comun generic, cunoscut de către toți vorbitorii: «apă curgătoare», «stâncă», «iute», «învolburat», «pietros» etc. Studiile de lingvistică indoeuropeană, ca și cele de etimologie și de onomastică antică, au demonstrat că, în cazul numelor atribuite cursurilor de apă, acestea au fost în majoritatea cazurilor însuși termenul comun corespunzător: *râu*, *pârâu*, *apă curgătoare*, *fluviu*, *torent* (4).

Am menționat aceste lucruri cu caracter general, deoarece ele privesc și toponimul *Siret* (5), cel puțin din două puncte de vedere: pe de o parte, și acest nume a fost dat, într-o primă fază, râului care străbate Moldova de la intrarea în țară și până la vărsarea în Dunăre între Galați și Brăila, extinzându-se mai târziu și pentru cel dintâi oraș important situat în vecinătatea sa în partea de nord a țării și, apoi, pentru unitatea administrativă constituită în jurul localității respective (ocol, district, plasă); pe de altă parte, la origine, toponimul a avut ca punct de plecare un apelativ care nu s-a păstrat și a cărui semnificație putem, pe baza atestărilor documentare antice și a metodei comparativ-istorice, s-o presupunem, pornind și de la similitudinea

creării unor hidronime (nume de ape) în limbile vechi din spațiul est-european.

Din cercetările specialiștilor români și străini (istorici, arheologi, epigrafiști și lingviști), se poate trage concluzia că *Siret* este un toponim străvechi, aparținând stratului preroman de nume de locuri din limba noastră. El trebuie, prin urmare, alăturat acelor elemente lexicale, derivate și onomastice (după unii autori, și fonetice) care constituie o componentă importantă a individualității limbii române, privită din punct de vedere al originii și al evoluției sale: *substratul* (elementul) *autohton* (6). Acest nume trebuie, așadar, încadrat în grupa elementelor preromane (200 de nume comune și un număr apreciabil de nume de locuri) moștenite din limba celor dintâi strămoși ai Românilor (Dacii, Geții și Moesii - ramuri ale marelui trib al Tracilor, despre care Herodot afirma că «sunt cei mai numeroși și mai viteji după Inzi»), fiindcă numai din vorbirea acestora le-au putut prelua și folosi Romanii cuceritori, transmițându-le limbii române, continuatoare neîntreruptă a latinei populare vorbite în regiunile dunărene (la nordul și la sudul fluviului) ale Imperiului Roman (7).

Acest fond autohton infirmă, și pe plan lingvistic, teoria după care Dacii au fost exterminați în totalitate (Vitruvius, Vopiscus, Roesler) în urma războaielor cu Romanii. Este cert că Romanii au preluat aceste lemente din limba băștinașilor romanizați, unele toponime păstrându-se în forme apropiate de cele înregistrate la scriitorii antici, în primul rând Herodot. Toponimul *Siret* face parte, deci, din seria numelor de locuri de origine daco-moesiană, multe dintre ele numind importante cursuri de apă din România: *Dunăre* (8), *Argeș*, *Ampoi*, *Buzău*, *Cerna*, *Criș*, *Lotru*, *Motru*, *Mureș*, *Olt*, *Prut*, *Someș*, *Timiș*, *Tisa* (9). Cercetări mai noi au demonstrat că și numele unor localități din țara noastră (*Abrud*, *Albac*, *Drencova*, *Garvăn*, *Hârșova*, *Mehadia*, *Oltina*, *Turda*) aparțin aceluiași strat preromân din toponimia românească, cu toate că în acceptarea acestei etimologii ne întâmpină o serie de dificultăți, referitoare fie la evoluția fonetică a unor sunete în non concordanță cu fonetica istorică a limbii române, fie prezenței unor forme asemănătoare în unele dintre limbile vecine (10).

Ceea ce e de reținut, în conformitate cu adevărul istoric demonstrat, este faptul că în mod cert numele de loc *Siret* este foarte vechi și moștenit (din substrat), neputând fi vorba de un împrumut.

Care este etimologia lui? O parte din răspuns a fost dată prin afirmațiile precedente, când s-a făcut precizarea că acest toponimic provine dintr-o formă daco-moesiană, care a suferit succesive transformări în decursul timpului, dar care amintește evident de forma originară a etimonului.

Din păcate, ca și în situația altor toponime provenite din substrat, și pentru *Siret* atestările cele mai vechi aparțin limbii grecești, ceea ce explică lesne grafia numelui de loc din limba dacă, din care nu ni s-au păstrat monumente de limbă sigure (cu excepția unor inscripții fragmentare, a unor liste cu nume de plante - ca cea a medicului trac Dioscorides - și a unor mărturii indirecte).

Cea dintâi, cronologic vorbind, atestare a acestui toponim străvechi o întâlnim la Herodot (11) sub forma *Tiarantos*. Dealtfel, la același istoric grec întâlnim înregistrate și numele altor cursuri de ape care s-au păstrat în limba română (*Ordesios - Argeș, Maris - Mureș, Piretos - Prut*), formele respective fiind notate, timp de mai multe secole, în scrierile unor istorici și geografi ca Ptolemeu, Plinius, Constantin Porphyrogenetul, Iordanes, Procopius, Strabo, Priscus, sau în inscripțiile din provinciile dunărene ale Imperiului Roman (publicate, din inițiativa lui Mommsen, în celebra colecție *Corpus inscriptiarum latinarum* (12). Pentru forma veche a toponimului *Siret* dispunem de încă trei atestări, oarecum diferite, deși este neîndoios că se referă la numele râului din Moldova: una - *Hierasos* - provine din scrierile geografului Ptolemeu; alta - *Gerasus* - destul de apropiată de cea precedentă, apare la Ammianus Marcellinus; ultima atestare, care nu mai datează din perioada antichității, o datorăm lui Constantin Porphyrogenetul, ea fiind foarte apropiată de numele de loc din limba română: *Seretos* (13).

Deși diferite, toate formele menționate redau un etimon autohton neatestat. Încă din 1943, Vl. Bănățeanu a demonstrat că forma herodoteică e de origine scitică, provenind din iranicul *ciarant* (iute); *Hierasos* și *Gerasus* sunt forme grecești, iar *Seretos* reprezintă numele autohton al râului, nume care a fost atestat și în teritoriul de limbă iliră (în fostele provincii romanizate Dalmația și Dardania) (14). Pe aceeași linie, dar presupunând un radical dac *sar-* (corespondent al tracului *ser-*), Liviu Franga, urmărind atent toate formele atestate și raporturile dintre ele, ajunge la concluzia că denumirile *Hierasos* și *Gerasus* se referă la același râu menționat anterior de Herodot, numai că ele nu stau în legătură, la succesorii lui Herodot provenind din limba Sciților sau a Sarmatilor, ceea ce ar explica grafia hidronimului (15). Ultima atestare pomenită - *Seretos* - stă, fără nici o îndoială, la baza toponimicului *Siret*. Specialiștii sunt de părere că pe lângă forma mai veche cu radicalul *sar* (în sanscrită *sar* în seamnă *râu*) a circulat cu timpul și cea cu *e* (așa cum apare la Constantin Porphyrogenetul) sub influența unor forme similare întâlnite în Tracia, Iliria și Dalmația, provenind dintr-un radical indoeuropean *ser* - (a curge), înrudit probabil cu *s(t)ru* (a curge), acesta din urmă întâlnit în toponime ca *Strume, Streiul, Serta, Istrita* (16).

Precum au arătat A. Philippide, N. Drăganu, Sextil Pușcariu și Emil Petrovici (17), alături de *Motru, Criș, Dunăre, Timiș, Argeș, Buzău*, și hidronimul *Siret* prezintă un fonetism specific românesc, el fiind continuatorul direct al formei atestate *Seretos*.

Se deduce de aici că și în româna comună forma toponimului a fost *Seret* (ca în etimonul din limba dacă, în care radicalul aparținea în mod cert unui apelativ cu sensul de «apă curgătoare, râu, cel care curge»). Așa se explică de ce primele atestări în documentele românești ale toponimului *Siret* cunosc doar forme cu *e*: *Serete* (1411), *Seret, Serete* (1431), *Serete* (1443), *Seret* (1434). Cu timpul, apare și forma cu *i*: *Siret* (1408), *Siretskogo* (1411) (18), care se va impune pe cale oficială. Popular însă a circulat multă vreme forma *Seret* (nearticulat și articulat - *Seretul* sau *Seretele*). Cea cu *i* se poate

lesne explica printr-un fenomen fonetic de disimilație ca și prin impunerea pe cale administrativă a unei forme din limbile străine în care s-au redactat actele cancelariei domnești în Moldova.

Concluziile care pot fi trase din cele de mai sus sunt următoarele:

1. Numele de loc *Siret* aparține stratului preroman din toponimia românească.

2. El continuă o formă din limba dacă, atestată sub diferite grafii, încă la istoricii și geografii antici.

3. Forma din care provine numele actual *Siret* este *Seretos*, care avea inițial semnificația «(apă) curgătoare».

4. În vechea limbă românească, așa cum o probează documentele istorice, toponimul a circulat cu forma *Seret*.

NOTE

1. Vezi Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, București, 1963.

2. Cf. Sabin Teiuș, *Referitor la sfera și locul onomasticii în lingvistică*, în volumul «Studii și materiale de onomastică», 1969, pp. 7-9.

3. Ilie Dan, *Contribuții la istoria limbii române*, Junimea, Iași, 1983, pp. 117-129.

4. Cf. Al. Graur, *Nume de locuri*, București, 1972.

5. O întregă discuție a atestărilor antice se poate găsi la Liviu Franga, *Pe marginea unor hidronime din Dacia*, în «Studii și cercetări lingvistice», XXXII (1981), nr. 6, pp. 621-626.

6. Cf. I.I. Russu, *Elemente autohtone în limba română*, 1970; *Istoria limbii române*, vol. II, 1969, pp. 356-361.

7. Vezi Al. Rosetti, *Istoria limbii române*, Ed. pentru Limbă și Literatură, 1968, p. 77.

8. Pentru acest hidronim, G. Ivănescu presupune o origine preindoeuropeană, având la bază radicalul *danu (dan)* «apă curgătoare».

9. *Istoria limbii române*, II, pp. 356-361.

10. *Ibidem*, pp. 358-360.

11. Liviu Franga, *op.cit.*, p. 621.

12. Vezi H. Mihăescu, *Limba latină în inscripțiile din provinciile dunărene ale Imperiului Roman*, 1960.

13. *Istoria limbii române*, II, 1969, p. 358.

14. *Ibidem*.

15. Liviu Franga, *op.cit.*, p. 625.

16. Cf. Iorgu Iordan, *op.cit.*, p. 94.

17. Vezi G. Ivănescu, *Istoria limbii române*, Iași, 1980, pp. 72-73; Cf. și A. Philippide, *Originea Românilor*, I, 1925, p. 459.

18. Al. Rosetti, *op.cit.*, p. 449.

Mileniul Imperial al Daciei O carte exhaustivă

de Prof.Dr. PAUL GALESANU

Titlul lucrării *Mileniul Imperial al Daciei* de Prof. Dr. Iosif Constantin Drăgan este intenționat hiperbolic, pentru a atrage atenția oamenilor de știință și opiniei publice mondiale asupra unui nobil popor vitregit de istorie, datorită așezării sale la răscruce, în calea atâtor invazii de popoare, fie migratoare, fie în expansiune teritorială, din nord spre sud, din est spre vest, din vest spre est, ori din sud spre nord. Titlul constituie prima surpriză, plăcută pentru autohtoni, de uimire, atenție pentru concentrare pentru străinii avizați. Cartea este exhaustivă prin conținutul dens, concentrat de date istorice, furnizate de bogata bibliografie cercetată - peste 240 de autori de valoare europeană și mondială - și didactică, putând servi ca manual universitar pentru studenții de specialitate.

Dar aura care-i conferă lucrării importanță și semnificație este valoarea documentar științifică pe plan național și internațional, deoarece autorul se relevă nu numai ca patriot desăvârșit, ca un apostol al iubirii în cel mai înalt grad al patriei sale, ci și ca un om de cea mai autentică cultură, care, cu probitate și acrivie științifică - de unde iradiază obiectivitatea critică - cercetează documentele istorice și pe baza lor trage concluziile firești asupra evenimentelor și personalităților istorice.

În esență, cartea *Mileniul Imperial al Daciei* reprezintă o apologetică a romanității, a genialității reprezentanților acestui popor în existența cărora a fost infuzat un nou duh de trăinicie și continuitate, într-o fază de răscruce, duhul dac, când evoluția poporului roman cunoștea un hiatus de decadentism, mergând către un sfârșit funebru. Și Caligula și Nero și Domițian impingeau spre ruină și desființare Imperiul Roman, dar venirea la tronul imperial a lui Traian a însemnat un puternic impuls de trezire din letargie a acestui viguros popor, de întrairipare a vitalității sale, marcate prin spiritul de cucerire, de expansiune. Prilejul i l-a oferit Decebal cu atitudinea sa ofensivă, cu atacurile sale peste Dunăre, cu recunoașterea de către Domițian a slăbiciunii sale, pe de o parte, și a invingibilității Dacilor, pe de altă parte.

Prin împăratul Traian însă Imperiul Roman s-a demonstrat *plenius ac melius* a fi cea mai mare construcție politică a antichității. «Adaptându-se la realitățile economice și sociale ale timpului, monarhia instituită de Traian a reușit să iasă întărită - afirmă autorul la p. 63, după care continuă - Personificând Imperiul, împăratul nu era stăpân, ci primul slujitor al statului, puterea imperială fiind pentru el o onoare și o datorie, căreia urma să-i închine

întreaga capacitate de muncă și talentul său».

Autorul scoate în relief calitățile native ale acestui mare conducător de destine - Traian -, punctând asupra spiritului său de organizare, idealului imperial, uriașei forțe pe care se sprijinea - armata romană, administrației, justiției, funcțiilor publice, fazei noi de viață urbană, autonomiei orașelor, impulsului agriculturii, familiei romane și educației poporului. Imperiul Roman întins pe trei continente a fost realizat ca un

edificiu solid grație viziunii sale politice și strategice, depășind pe predecesori. Reorganizarea economică și financiară a statului, realizarea monumentelor culturale, înfrumusețarea orașelor i-au înobilat opera.

Mileniul Imperial al Daciei e o carte de căpătâi a intelectualului român și străin. E imperios necesară realizarea volumului următor cuprinzând evenimentele epocale create de cei mai străluciți împărați romani, Constantin cel Mare și Justinian, daci de origine.

Redacția mulțumește colaboratorilor pentru materialele trimise și recomandă ca articolele să fie clare, concise, cu material ilustrativ. Fiecare autor își asumă responsabilitatea ipotezelor enunțate și a exactității datelor.

Întrucât revista Noi Tracii a devenit organ al Centrului European de Studii Trace, articolele pot fi trimise și în limbi de largă circulație - engleză, franceză, germană, spaniolă, italiană.

Colaboratorii din România pot trimite manuscrisele dactilografiate și atent corectate la noua adresă a dlui Ion Coja: București 41, c.p. 41-30.

Datorită sporirii considerabile a numărului de materiale primite spre publicare, revista se vede nevoită să instituie o selecție a acestora, în funcție de calitatea lor științifică și de oportunitatea cu care răspund unor stringențe de moment politic sau cultural. În vederea acestei selecții, revista a constituit un Comitet de redacție, alcătuit din câțiva cunoscuți specialiști în istoria neamului nostru. Materialele nepublicate se vor păstra într-un fond de documentare din care, cu timpul, vom publica cât mai mult, pe măsură ce spațiul tipografic al revistei se va mări.

Tuturor, sănătate și voie bună !

Semnal carte

În Editura Nagard (Milano, 1986) a apărut *Getica* de Iordanes, cu o prefață de J.C. Drăgan și o postfață de Roxana Iordache.

Volumul reproduce fotografic volumul XIV din colecția «Izvoarele Istoriei Românilor», apărut în tipografia «Bucovina» I.E.Toronțiu, București, 1939, sub îngrijirea lui G.Popa-Lisseanu, căruia îi aparțin traducerea și comentariile.

Scopul lucrării este de a pune la îndemâna celor interesați, în latină și traducere românească, una din operele cele mai vechi cu privire la străvechea populație din spațiul tracic, care își găsește confirmarea și în scrierile istoricului Cassiodor. Semnatarul Prefetei acordă cu bună dreptate o mare importanță textelor lui Iordanes, considerând că «ar trebui să fie predate în școli, pentru mai buna cunoaștere a istoriei Daciei și romanizării ei. Acum ele sunt prea puțin cunoscute și greu de găsit, referințele tracologilor fiind făcute la ediții străine sau la ediții de mult ieșite din circulație...».

«Prin republicarea acestei opere - conchide J.C. Drăgan - avem credința că vom aduce o contribuție întru ridicarea conștiinței Neamului nostru, atât de încercat de-a lungul istoriei sale încât uneori s-a îndoit de viitorul său, nu însă de trecutul său îndepărtat».

Amplul studiu lingvistic al Roxanei Iordache de la Universitatea din București, publicat ca postfață, adaugă operei un plus de valoare.

Mulțumind Centrului European de Studii Tracice pentru această merituosă inițiativă, așteptăm tipărirea și a altor lucrări atât de necesare cultivării conștiinței istorice a fiilor Neamului românesc de azi și de mâine.

REDACTIA

SPAȚIUL TRACIC

«Tracii sunt neamul cel mai numeros și mai răspândit din lume, după cel al Indienilor» (*Herodot*)

CUPRINSUL

Prof. J.C. Drăgan, <i>Byzantine Thrace in Old and Modern Age</i>	1
A. Stoicanu, <i>Aducerea ipotetică a coloniștilor din Imperiu (II)</i>	5
Silviu Dragomir, <i>Voroneț. Canoane care nu sunt obligatorii</i>	11
Ilie Dan, <i>Originea numelui Siret</i>	17
Prof. Paul Galesanu, <i>Mileniul Imperial al Daciei - O carte exhaustivă</i>	21
Redacția, <i>Getica de Iordanes</i>	23

NOI TRACII
Redacția: Via Larga, 11 - Milano

Direttore responsabile: Sabino d'Acunto
Direz. Foro Traiano 1/A Roma - Reg. Trib. Roma n. 17282 del 31.5.78
Rivista mensile - Spedizione in abbonamento postale gruppo terzo (70%)